



CINÉCLUB

16 okt '90

SERGEJ PARADJANOV

1924 - '90

Paradjanov op het filmfestival van Rotterdam 1988

Fragmenten uit een interview :

Wat houdt u als cineast bezig? Is er een overkoepelend element dat uw films met elkaar verbindt?

Nostalgie. Verlangen naar het leven. Van de zestig jaar dat ik geleefd heb, heb ik vijftien jaar in de gevangenis geleefd.

Hoe keert dat terug in uw films?

Daarvoor moet u mijn scenario's lezen. Het is jammer dat er tegenwoordig door de jeugd nog weinig wordt nagedacht over de inhoud van films. Wij moeten als regisseurs bijeenkomen en in intieme sfeer overleg plegen.

Zijn uw scenario's literair of zijn ze opgebouwd uit tekeningen?

Ik maak collages. In mijn werk verenig ik elementen van een verschillende oorsprong tot een geheel. Volgens mij zijn mijn scenario's romans in een zeer compacte vorm, weergegeven in vijftien of zestien pagina's. Maar als iemand het leest, lijkt het veel meer. Er zit stof in voor zeker drie of vier films.



Foto 2

Geeft u uw acteurs psychologische of concrete aanwijzingen?

Ik zeg gewoon, kijk naar links, kijk naar rechts. Sofiko hier (Paradjanov wijst op de cover van de laatste Skrien, op de foto van Sofia Tsjaourel, die in DE KLEUR VAN DE GRANAATAPPEL en HET FORT VAN SOURAM speelde, zie foto 2), heeft op deze manier een uniek personage neergezet. Zij moest een of andere beweging uitvoeren en vroeg hoe zij dat moest doen. 'Doe gewoon of je klaarkomt', zei ik. En zij: 'Hoe moet ik dat doen?' 'Kom klaar!' Aan het einde van de film riep zij uit: 'Hoe vaak kan een mens klaarkomen?' Bij de allerlaatste scène zei ik: 'Nog eentje en klaar is-t-ie.' 'Klaar? Klaar? Genoeg! Ik kan niet meer. Ik kom nooit

meer klaar!' riep zij wanhopig. (Lacht) Het gaat om de fantasie, begrijpt u wel. Een ander zou zeggen: 'U moet op dat moment bedenken, wat de diepe bewogenheid van het socialistisch-realisme uitmaakt. Dat is diepte.' Maar al die kletskousen kunnen mijn rug op. Klaarkomen, daar gaat het om!

Hoe regisseert u de dieren die in uw films voorkomen?

Met dieren is het moeilijker. Die hebben meer talent dan ik. Ze zijn ook zeer fotogeniek. In mijn films spelen allerlei beesten: struisvogels, kalkoenen en zelfs leeuwen. Ze begrijpen precies wat ze moeten doen en beheersen alle Stanislavski-technieken tot in de puntjes. Maar soms wacht ik ook bij een leeuw tot hij klaarkomt. Als hij klaar begint te komen, begin ik met filmen en roep 'Kom klaar!'.

Vindt u uw inspiratie allereerst in een verhaal of juist in beelden?

Weet u, onlangs kwam een vriend bij mij op bezoek. Hij zei mij: 'Ik ga dood, help mij bij het schrijven van een scenario over Vroebe!'. (Twintigste-eeuwse Russische schilder, die aan het einde van zijn leven gek werd.) Ik antwoordde hem: 'Ik ga slapen. Als ik een scenario voor je droom, zal ik het opschrijven.' En vier uur later had ik een prachtig scenario bedacht over een gek. Helaas kan ik u hierover op het moment niets vertellen, misschien later. Thuis heb ik 23 scenario's, 800 tekeningen en 150 poppen. U moet bij mij op bezoek komen en mijn vrienden ontmoeten.

Deze kaas heb ik voor jullie meegenomen uit Georgië. Sofiko Tsjaourel heeft zestig kilometer gereisd om deze kaas te kopen. Een scherpe kaas, lekker pittig, zoals Roquefort. 's Ochtends werd ik meestal gewekt door een KGB'er, die zei: 'Sta op! U moet boeten voor de wereld, voor het afval! Meekomen!' En vanochtend werd ik gewekt door het geluid van de kerkklok. Ik opende mijn ogen en wat zag ik? Meeuwen. Ik zag meeuwen, die zwermde om de kaas. Het raam was open en ze vlogen door mijn kamer, zonder geluid. Ze zeiden niets. Ze vielen aan op de kaas, maar ze kwamen niet door het plastic heen. Russische plastic zakken zijn niet kapot te krijgen. IJzer-

sterk. Ik werd wakker en ik herinnerde mij de film MEEUWEN STERVEN IN DE HAVEN. Is dat een Nederlandse film? Een prachtige film. Volgens mij is hij in Nederland gemaakt, ergens in de jaren vijftig. (MEEUWEN STERVEN IN DE HAVEN werd in 1955 gemaakt in België door Roland Verhavert, Ivo Michiels en Rik Kuypers). Ik weet dat er, als ik doodga, een witte meeuw naar mijn raam zal komen om te zien of de kaas er is. En als er vandaag een gezelschap van twintig regisseurs hier in Rotterdam aanwezig is, meesters van de moderne cinema waartoe ik mijzelf ook reken, dan zijn het toch regisseurs met luiers aan, piepkleine mensen. Filmgenieën die op een gelijk niveau staan met Eisenstein of Fellini moeten nog geboren worden. Op dit moment worden zij misschien wel gemaakt (maakt obscene gebaren). Ik zou een scène willen maken zoals vanochtend met de meeuwen. Een film van een uur die laat zien hoe het is voor een regisseur in een vreemde stad, in Rotterdam.

Vindt u cinema iets dat wij moeten voelen of juist moeten begrijpen?

De cinema is tegenwoordig nog iets wat ontwikkeld moet worden, zoals de kwantummechanica en de natuurkunde zich ontwikkelen. Als er geen formule ontwikkeld wordt, zal de cinema zoiets leegs worden als een hoofdartikel uit de krant. Tot nog toe is de cinema een onontwikkelde kunstvorm, een ongebruikt atoom.

De filmscholen, zoals het VGIK in Moskou of die in Frankrijk, kunnen je niet leren dat je moet filmen als een innovator, als uitvinder, als iemand die het heelal openbreekt. De filmkunst is nog te ver verwijderd van de kosmos, van de natuurkunde, van de scheikunde, zelfs van de polsslag van de tijd. De cinema wordt herleid tot iets wat behoeften moet vervullen.

PETER DELPEUT
MART DOMINICUS

uit Skrien mei '88

Sayat Nova

1969 - 85'



Onder de schuilnaam «Sayat Nova» (= Koning van het Lied) gaat de Armeense troebadoer Aruthin (= Verrijzenis) Sayadin schuil. In Tiflis (1712) geboren als zoon van een wever, leert de jongen eerst Georgisch en slechts later ook het Armeens. Tiflis is de hoofdplaats van Kartli (Oost-Georgië) waar de Armeniërs handelaars en ambachtslui waren terwijl de Georgiërs tot de militaire aristocratie behoorden; Georgische prins van Armeense origine deelden de lakens uit. De leerling-wever wordt minnezanger, schrijft hemelsmoede gedichten die hij dan met de luit begeleidt. Hij luistert pelgrimages, vorstelijke feesten en huwelijken op en is ook present bij begrafenissen van zowel rijk als arm om er de liefde, het leven en de dood te bezingen. Door de aard van zijn unieke functie – hij is zowel een prins – heeft Sayat Nova een zekere vrijheid van spreken, zodat hij niet nalaat onrechtvaardigheid en corruptie aan te klagen en oprechtheid te propageren. Aan het Koninklijke Hof van Georgië onder Koning Irakli, waaraan hij verbonden wordt, leert hij de mooie prinses Anna kennen. Na de dood van zijn vrouw treedt hij omstreeks 1770 in het klooster. Voorts weet de legende nog te vertellen dat hij als bisschop David in 1795 door Perzische invazietroepen brutaal uit de kathedraal wordt gesleurd terwijl hij in het Turks de onsterfelijke verzen improviseert: «Cikmanam Kilisidan dönmanam isidan» («Verlaten doe ik de Kerk niet, Jezus laat ik niet in de steek»). Op de trappen zelf wordt hij vermoord. Vrijwel onbekend in het Westen, is Sayat Nova wel in het Russisch vertaald door Valery Bryusov, die de dichter omschreef als «een zanger die de poëzie van troebadoerliedjes tot een ongekende hoogte leidde. Talent maakte van deze eenvoudige volkszanger een verheven dichter. (...) Sayat Nova is de eerste geweest die heeft aangetoond dat een troebadoer niet alleen een entertainer was, maar ook een leraar en een profeet, wat ook uit zijn songs moge blijken...» (Valery Bryusov, *Selected Works*, II, p. 596. Moscow, 1955).

De gedichten van Sayat Nova, één van de meest populaire Kaukasische volkszangers, werden eerst in het Georgisch en het Turks geschreven – de omgangstaal aan het Hof – en pas later uitsluitend in het Armeens.

Met *Vlamme Paarden* (1964) liet Paradjanov zich reeds als een origineel talent ontdekken. De overweldigende ritmiek van zijn debuut heeft in *Sayat Nova* plaats gemaakt voor de rustige tred, eigen aan het dichtersleven en het monnikenbestaan van Sayat Nova. Beide films hebben hun wortels in de plaatselijke volkskultuur; *Vlamme Paarden* staat als Oekraïens aangeschreven, *Sayat Nova* verdient het predikaat Armeens. Was beweging het leidmotief voor *Vlamme Paarden*, *Sayat Nova* wordt gekarakteriseerd door onbeweeglijkheid. Na de passie de reflectie, na het geweld de sereniteit. *Sayat Nova* is allerminst een traditionele biopic; kronologisch gerangschikt in 8 hoofdstukjes, geeft Paradjanovs tweede louter impressies van dichters groeiprocessen: van poëet tot hofminnestreel, van jonge wever tot bisschop. En concentreert zich op de relatie tot zijn lotsbestemming en tot de kunst, de liefde en de dood. Het ekstrakt van Sayat Nova's poëmen zit gekondenseerd in Paradjanovs minutieus opgebouwde beeldentaal, vaak gekomponeerd als een miniatuur. Elk plan is frontaal, sterk vertikaal van architectuur en geregistreerd door een statische camera... een stomfilm (de weinige momenten dat de «heilige stilte» wordt doorbroken, hoor je liturgische koorzangen, Armeense interpretaties van Sayat Nova's gedichten, al dan niet begeleid door middeleeuwse muziekinstrumenten) waarin het beeld met zijn artistieke verfinheid voluit voorrang heeft op het woord. *Sayat Nova* is gedrapeerd rond de steden Tiflis en Haghbad, waar de bard zijn kloosterleven is begonnen. Met zijn geraffineerd en barbaars Hof, gereflecteerd in de vorstelijke regeerders, geeft Tiflis zijn kleurrijke identiteit bloot. Ondanks hun vergrijsde kleuren, eisen voorwerpen als vazen, juwelen, tapijtschilderingen en muziekinstrumenten door hun exotische zeggingskracht een uitgelezen plaats op binnen de kadrage. Acteurs zijn dienaars in een ritueel waarvan de symboliek nauwelijks afgebakend is en bevolken als historische schakels de poëtische wereld van de dichter-kluizenaar. Voor zijn filmische evokatie zocht Paradjanov een vorm met dezelfde densiteit als een gedicht en benadert ideëel het Armeense mysteriespel: tegelijk profaan en religieus, mystiek en laïciserend, volks en intellectueel. Uiteraard moest dit overtuigende credo van Paradjanian in de Armeense volkswil gefnuikt worden. De met 20 minuten geamputeerde versie toont waarom... al is de kans niet denkbeeldig dat de Armeense rituelen, de Ortodokse ritus en de aangemerkte allegorieën zich hermetisch afschermen. Zo roept Paradjanian met de parabel van de Goede Herder en zijn trouwe schare gelovigen de dood op van Catholicos Lazare,

naar Catholicos van Etchmiadzin, de hoogste autoriteit binnen de Armeense Kerk en symbool van de Armeense eenheid. De aangebrachte coupures houden enkele semi-erotische seksuïzen, scènes waarin dieren worden geofferd, de Turks-Perzische invazie en ook duidingsbeelden bij de ondertitel *De kleur van de granaatappels* in. Sap sijpelt als bloed uit drie gesneden appels en neemt op een wit linnen doek de geografische contouren aan van het Oude (en toen nog) Verenigde Armenië...

Sayat Nova vereist een historische lektuur en is een proeve van hagiografie, een vizie op het leven van een uitzonderlijk iemand waaruit een fundamenteel uitgangspunt blijkt: een volk, een religie, een macht werd door een invazie van buiten verwoest. Armenië, ooit een grandeur in de wereld, ligt gekweld en gedeeld in een bescheiden Turkse, Sovjetrussische en Iraanse provincie.

Met simpele metaforen (witte kant, een pauweveer, een schelp, een lang wit boetekleed) legt Paradjanian de band van Sayat Nova naar de Spaanse vermoorde poëet, F. Garcia Lorca, en zichzelf als (artistiek gekortwiekte) Armeense kineast. *Sayat Nova* is zijn tijdgenoot geworden. Zei Tarkovsky niet: «Puur historische films interesseren me niet. Het belangrijkste voor mij is historisch materiaal te gebruiken om er ideeën van nu mee uit te drukken en karakters van vandaag mee te creëren». Niet toevallig dat *Sayat Nova* als de Armeense Andreï Roebiev wordt gewikt. Ongetwijfeld heeft Paradjanian de jonge knaap herinneringen uit zijn eigen jeugd meegegeven...

Een voet die een trosje druiven plat trapt. Een vis spartelend op het droge. Garen kleurend in stoombakken. Op de plaveien voor de jonge dichter tientallen boeken waarvan de pagina's door een briesje worden doorbladerd. En *Sayat Nova* mijmert:

«ik ben een nachtegaal
die ver van huis is
en jij bent mijn gulden kooi»
en:

«ik dwaal rond
verminkt en verbrand
en nergens vind ik
een schuilplaats»

En de moord op de priester-dichter wordt vizueel fel bekomentariseerd: *Sayat Nova*, stervend midden een bed van brandende kaarsen en stuiptrekkende kippelijen zonder kop.

Op deze prangende wijze verleent Paradjanian *Sayat Nova* een verheven imago; film wordt Kunst.

Het meesterlijke *Sayat Nova* leidt onverbloemd naar Sarkis Paradjanian, de Armeense film-dichter met de bloedende ziel.

Freddy Sartor
uit Film & TV

VOLGENDE VERTONING DINSDAG 13 NOVEMBER : met o.a.

Assembly line van Morton Heilig - 1961 - 30'

Ulser at work van het Oklahoma State Department of health - 1959 - 26'

in CALYPSO ZOO
astridplein 12 2018 antwerpen

INFO-RESERV.03 236 8259 OF 234 16 40